

Szakdolgozat

Balázs Gáspár
CE1WEO

Az otthon megjelenése a kortárs fotográfiában

Konzulensek: Máté Balázs, Pecsics Mária DLA

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem,
Kaposvári Campus, Rippl-Rónai Művészeti Intézet,
Média tanszék, Fotográfia BA szak

Bevezető	4
A kultúra mint játék	6
Ember és téglá	9
A világ eredete, avagy hogyan építsünk házat	13
Feszülő egyensúly tárgyai	17
Egy amerikai otthon	19
Nyelvtani elemzés	21
Modern dzsungel	23
Összegzés	25
Bibliográfia	38

Bevezető

Diplomamunkám és szakdolgozatom fókuszában az otthon fogalma áll. Előbbiben arra keresem választ, hogy milyen tárgyi elemeken keresztül ismerkedünk meg ezzel a fogalommal a gyermekkorban, illetve hogyan változik a róla alkotott képünk a felnőtté válás folyamán, valamint hogyan tudjuk definiálni a fogalmat. Ebben az írásban pedig az otthon koncepciójának kortárs fotótörténeti értelmezéseit vizsgálom egy szubjektív merítésen keresztül.

A gyermekkori képzeletvilágból, mely akár egy kartondobozban, sátorban vagy botokból épített tálcolmányokban is el tudja képzelni életét, látszólag kevés marad meg abban a világban, ahol a településképzés érdekében jogszabályok¹ határozzák meg az ízlésünk keretrendszerét otthonunk kialakításának vonatkozásában. Az építészeti gondolatmenetét Sou Fujimoto japán építész abból a probléma² feltevéséből indítja, miszerint a továbbiakban el kell döntenünk, hogy fészekként vagy barlangként értelmezzük az épületeinket. Elképzelése szerint a mai épületek jelentős része a fészkek kategóriájába esik, hisz a madarakhoz hasonlóan az ember is saját magának válogatja az alapanyagokat, a formát a funkció tudatában alakítja, és nem pedig meglévő struktúrákat sajátítja ki, amelyekhez később alkalmazkodik. Habár vitatott, hogy az ember lakott-e huzamosabb ideig barlangokban, vagy csak időszakonként, az megállapítható, hogy az otthon kialakítása nem mindig volt alárendelve a funkcionalitásnak és tervezésnek, valamint nem tartalmazott szükségszerűen tájformáló építést. Ha feltételezzük, hogy az épület, ami otthonként a rendelkezésünkre áll egy barlang, melyhez alkalmazkodni kell és be kell lakni, akkor annak otthonná válása egész más folyamat, mint egy fészkek esetében. Egy átlagos ember életében mindkét nézőpont megvalósul a felnőtté válás folyamán. Gyermekként beleszületünk egy „barlangba”, amelyhez alkalmazkodunk, és ahol felnövünk, felnőtt emberként pedig saját otthonunk megteremtése folyamán tapasztaljuk a „fészkekalkotást”. Attól eltekintve, hogy az emberiség a történelem során eljutott a barlangtól a fészkekig, az épület mint megtervezett szerkezet otthonná válása egy olyan folyamat, melyet nehéz egyértelműen leírni.

¹ Nemzeti jogszabálytár honlapja. Letöltés dátuma: 2024.03.12. forrás: <https://njt.hu/jogszabaly/2016-74-00-00>

² Harvard GSD, Primitive Future Sou Fujimoto előadása. Letöltés dátuma: 2024.02.27. forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=MGLO-GPYfbg>

Diplomamunkám egyik kiindulópontja az otthon fogalmával a gyerekjátékokon keresztül történő megismerés. Ezáltal térképezem fel, hogy milyen motívumok mentén ismerkedünk meg a gyermekkorban az otthonnal, illetve ezek a játékok milyen viszonyban vannak a saját otthonképpemmel. A játékok mellett gyerekrajzok segítségével vizsgálom az adott életkorban kialakult vagy elképzelt otthonképet. A rajzok és a játékok két fantáziavilág találkozása. Egyrészt egy óvodáscsoport tagjai próbálják meg vizuálisan megjeleníteni az otthonukat, másrészt felnőtt emberek saját emlékeik és fantáziájuk által terveznek gyerekjátékokat. Saját felnőtt szemszögemből a családommal együttműködve és a hozzánk kapcsolódó terek által vállalkozom az otthon egy lehetséges meghatározására. A harmadik szempont az emberi és állati világ strukturális hasonlóságainak bemutatása az otthon és a társadalomszerveződés szempontjából.

A játékok mint a megismerés eszközei fontos szerepet játszanak a gyermekkorban, és e fogalom kapcsán is. A járóka tulajdonképpen egy világ a világban, melynél a horizont enyészpontját az a szoba jelöli ki, melyben elhelyezkedik. Miután az otthon fizikai terével megismerkedünk, ez a világkép szüntelenül tágul, először a kertre és az utcára, majd a településre, a környező országokra, és így tovább. Az otthon a fizikai térben viszont sokáig jellemzően fix pont marad, legalábbis jelen korunkban és kultúránkban. A házzal és az otthonnal egészen addig ismerkedünk, míg a felnövés azon szakaszához érünk, ahol már a saját önálló otthonunkat alakítjuk ki. A fogalom tehát a szótári definíciók értelmezésének elsajátítása után folyamatosan változik felnövésünk során, ami a meghatározását nehezíti.

Feltételezésem, ha egy ember szubjektív térképét kellene megrajzolnunk, az origó valószínűleg az egyén otthona lenne. Ez lenne az a pont, az az egyéni azonosító, melyből a térkép perspektívája felépülne, a köré szerveződő háló kiindulna, mely mindenkinél változó tényezőként lenne jelen, mégis hasonló módon épülne föl. Erre a pontra vagyis fogalomra konstrukcióként tekintek, melynek felépülését vizsgálom.

A témával kapcsolatos szubjektív perspektívámat egyrészt a ház mint motívum, és az otthon mint fogalom közötti kapcsolaton keresztül határolom be. A forma, és a fogalom kapcsolatát vizsgálom a felnövés folyamán keresztül is. Hogyan ismerkedünk meg az otthonnal, és hogy változik ez a kép a gyermekkortól a felnőttkorig? Illetve hogyan válik a leggyakrabban ötszöggént megjelenő ház motívuma otthonná? Az ezt segítő kutatásban a fotótörténet vonatkozó részeit vizsgálom az otthon szempontjából hat fotókönyvön keresztül.

Ezekben körvonalazódik az ember mint építő és teremtő lény helye az univerzumban, valamint az építéshez felhasznált anyag, mint az emberi lépték metaforája, az egyénekre jutó szerepek és azoknak felülvizsgálata, az otthon és a család mint ideálkép, valamint az otthon hiánya, továbbá a gyerek-felnőtt otthonkép párbeszédbe helyezése.

A fogalom személyes relevanciája mellett olyan szimbolikus elemekkel találkoztam a vizsgálódás során, melyek az örök emberi kérdések köré épülnek. Hol a helyünk a világban? Ez a hely mi alapján választódik ki, és hogyan épül fel? Hogyan tekintünk saját társadalmi pozíciónkra? Mi adja az identitásunkat? Hogyan válik a játékos megismerési folyamatokból szigorú és kötelező szabályrendszer? De egyáltalán mi a kapcsolat *a dolog*, és annak megnevezése között?

René Magritte *The treachery of images* című festménye kapcsán egy figyelemre érdemes gondolat (a valóság képi reprezentációjának problematikája mellett), hogy a festményen látott pipához mi alapján társítjuk az alatta látható szót. Ha elfogadjuk, hogy a festményen nem egy pipát látunk hanem annak vizuális reprezentációját, a következő kérdés lehet az, hogy a látott dolgot miért hívjuk pipának. Van-e a szó, és az azáltal jelölt dolog között logikai kapcsolat? Bajban lennének ha ilyen szót kellene keresnünk, hisz hamar egyértelmű lesz, hogy azt, amire például a pipa szó hallatán gondolunk, hívhatnánk körtének is, vagy akármi másnak. A szavak és tárgyak közötti kapcsolatot tehát úgy tűnik, közmegegyezésen alapuló szabályok alakítják, ami egy tárgy vagy gyümölcs kapcsán még tűnhet érdektelennek, az elvont fogalmak oldaláról már felvet kérdéseket. Ha az otthon szót halljuk, vagy olvassuk, vajon mire tudunk mutatni, amire a szó utalhat? Egy házra, egy településre, esetleg országra? Ez a gondolatmenet egy játékra ösztönöz, melyben a motívumtól elválasztom annak megnevezését és saját vizuális definíciót kísérlek meg felállítani.

A kultúra mint játék

Johan Huizinga *Homo Ludens*³ című könyvében a Homo sapiens és a homo faber megnevezés mellé bevezeti a homo ludens kifejezést, mely az értelem és az eszközök készítése mellett egy lehetséges változatként, a játszó ember koncepciójaként lép föl.

³ Johan Huizinga (2023): Homo Ludens. Budapest: Helikon kiadó

Huizinga leginkább a kultúratörténelem területén kutatott, így az először 1938-ban megjelent *Homo Ludens* kultúrtörténeti és filozófiai összefoglalója pályafutásának.

A kultúra, akármilyen definícióját is tekintjük, mindenképpen emberi eredetű lesz, az emberiséghez kötött. A föld megművelésétől, a hagyományainkon át a szellemi élet szintjéig kultúrának hívhatunk mindent, amit ember hozott létre, teremtett. Ez alapján a kultúra tehát összefonódik az emberi társadalom meghatározásának kezdetével. A játék és a játszás viszont nem kizárólagos emberi cselekvés, mivel az embert megelőzve, az állatok is hozzánk hasonlóképpen játékokat játszanak. Ugyanúgy, ahogy az emberek tisztában vannak azzal, amikor játszanak, feltehetően az állatoknak is megvan ez a képességük. Amikor például a kutyák egymással játszanak, pontosan tudják, mennyire kell megharapni a másik fél fülét annak érdekében, hogy társának ne essen komoly bántódása. A játék során tehát úgy tesznek, mintha megcsinálnának valamit, ám valójában csak eljátsszák azt. Huizinga ezen példa alapján feltételezi, hogy nem az emberi kultúra sajátja a játék, hanem az megelőzte az emberiséget, tehát a kultúra játékokban született játékként. A *homo ludens* egyik fő kérdésselvetése, hogy az emberi kultúra mennyire értelmezhető a játék és játszás fogalmai felől, tehát ezekre a fogalmakra nem biológiai és fiziológiai szempontból tekint, hanem azt kultúrjelenségként a kultúratudomány eszközeivel vizsgálja.

Könyvében meghatározza a játszást mint kultúrajelenséget, illetve a kultúrán belül vizsgálja a játék jelentőségét és helyét. Kitér a játék nyelvben történő definiálására, valamint a verseny, a jog, a háború, a bölcsesség, a költészet, a képszerűsítés, a filozófia és a művészet ludens (játékos) elemeinek megfogalmazására. A könyv zárásaként saját korának játék elemeit vizsgálja.

Ezek alapján megállapítja, hogy a játék egy elvont fogalom, ám nem létezik tagadása (úgy, mint az igaznak a hamis, a jónak a rossz). A játék értelmes cselekedet, hiszen tudatában vagyunk, hogy játszunk, ám ésszerűtlen is; az életerőfelesleg lecsapódása⁴, de egyben szellemi tevékenység is; feszültséget old, de egyben teremt is; önfegyelmzési gyakorlat és az önfegyelem alól való felszabadulás egyszerre jellemzi. Alapeleme a versengés, de ugyanúgy az együttműködés, szolgálhat a hatalom önkényes gyakorlására, és szólhat a szabályrendszerhez való igazodásról. Alkalmazhatjuk a vágyaink fiktív kielégítésére, és egyben a mindennapi életben szembejövő komoly problémák kezelésének gyakorlására,

⁴ Johan Huizinga (2023): *Homo Ludens*. Budapest: Helikon kiadó

illetve szólhat a meglévő mintázatok utánzásáról vagy azok felbontásáról. Akárhogy is próbálkozunk, ezek olyan részmagyarázatok maradnak, amelyek bár igazak, de nem zárják ki egymást, így alkalmatlanok a definiálásra. A játék egyben a szabadság, mely következmények nélküli, és egy szigorú szabályrendszer, amely megszegése szankciókkal jár. Ám ami talán a legfontosabb, hogy ezeket a szabályokat mi hozzuk létre. Így a játék teremtés is.

Huizinga írásának egyik gyakori kritikája, hogy a játék és játszás fogalmát nem tisztázza pontosan, jóllehet azért, mert meglátásai szerint ez nem lehetséges. Roger Caillois a *Man, Play and Games*⁵ című 1961-es könyvében, a játék definícióját a pazarlás felől fogalmazza meg. Értelmezésében idő, pénz, energia, ügyesség és találékonyság vész kárba a játék során, és éppen ez adja a játék szociális és szellemi létjogosultságát. Ez a megfigyelése hasonló Huizinga “életerőfelesleg kiadásának” gondolatával. A *Homo ludens* alapján Caillois az alábbi négy kategóriát hozta létre: Agon (olyan verseny melyben egy specifikus készségen belül az erő, az intelligencia vagy a memória alapján kerül ki a győztes); Alea (az Agon ellentéte, ahol a szerencse játssza a főszerepet); Mimesis (szerepjáték, amikor úgy teszünk mintha); és Ilinx (a kontrollvesztés játéka, amikor erős érzelmek mint a pánik, félelem vagy eksztázis kerül a középpontba). Ezen kategóriák legtöbbje keveredik egymással, tehát sok olyan játék létezik, amely nem egy, hanem kettő vagy több csoportba is tartozik (a legtöbb kártyajáték például a szerencse és a taktika dinamizmusán alapszik). Caillois értelmezésén érezhető a szociológiai tudomány rendszerező gondolkodása Huizinga történelmi áttekintésével szemben.

Az emberi kultúra és az otthon fogalma összekapcsolható. Értelmezésemben fontos hangsúlyt fektetek Huizinga azon elképzelésére, miszerint a játék-szabály dinamikus egyensúlya a huszadik század második felétől a szabályrendszerek hangsúlya felé billen. Ez a tapasztalat egybevág Sou Fujimoto építészeti elméletével, miszerint a fészekszerű építésmód a föld természeti elemeivel nem fenntartható, így az ahhoz való alkalmazkodást, a barlangi otthon típusát jelöli ki mint követendő irány. Mindketten arra jutnak, hogy az emberre szabott struktúrák helyett az alkalmazkodásban fellelhető egyéni kreativitás felé kellene haladni. A kreativitás, mint teremtőképeség pedig magába foglalja a játékot.

⁵ Roger Caillois (2001): *Man, Play and Games*. University of Illinois Press

Ember és téglá

Kudász Gábor Arion *Human*⁶ című 2018-ban megjelent könyve az ember és technológia viszonyát, valamint az ember világegyetemben elfoglalt helyét és pozícióját vizsgálja. Az emberi lépték érzékeltetéséhez a téglát, mint szimbolikus tárgyat választotta. Könyvének borítóján egy férfit látunk egymásra helyezett téglák mellett, melyek az ember magasságával nagyjából megegyeznek. A férfi viseletéből és megjelenéséből egy dolgozó, munkás ember archetípusa jelenik meg, aki a világot építi. Ezáltal személyes ismertetőjegyeinek figyelembevétele nélkül bárki azonosulhat vele. A mögötte húzódo, egymásra helyezett raklapokon vélhetőleg pontosan azonos méretű és minőségű szabványosított téglák várják, hogy építőköcskaként otthont teremtsenek, vagy más módon hasznos elemeivé váljanak az emberi környezetnek. A férfi mellé helyezett téglák struktúrája, mérete, aránya jól megfigyelhető, picit nagyobb mint egy emberi fej, így nem hét darab tesz ki egy felnőtt embert, csak hat. A borítókép így egyben a könyv alapállítása is.

A téglá, mint ember alkotta ősi tárgy az emberi lépték szimbólumaként jelenik meg, amin keresztül érzékelhetjük az ember univerzumban elfoglalt helyét. Habár a téglá változásának történeti áttekintése csak a kiállítás, illetve a doktori dolgozat szövegében kapott helyet (a könyvben nem), jelenlegi, szabványosított formájában az emberi világkép analógiájaként alkalmas arra, hogy a technológia és ember közötti párhuzamokat, illetve különbségeket lehessen levonni vizsgálatából. „*A téglá annak leegyszerűsített modellje, hogyan darabolható fel és érthető meg a felparcellázott univerzum. A téglá paramétereit visszavezethetők az emberi test méreteire, egy kéz araszára, egy láb hosszára, egy férfi testmagasságára, az izmai erejére*”⁷. Kudász célkitűzése a könyv kapcsán nem kisebb, mint megvizsgálni mindent, ami emberi, és azt a téglá értelmezésén, megalkotásán és emberhez fűződő kapcsolatán keresztül bemutatni. Az emberi lépték fogalmán keresztül pozícionál bennünket a világmindenségbe, mellyel a tapasztalati tudásra utal. Annyik vagyunk amennyit

⁶ Kudász Gábor Arion (2018): *Human*, Budapest: Self-published in cooperation with Faur Zsófi Gallery

⁷ Robert Capa Kortárs fotografiai központ honlapja. Letöltés dátuma: 2023.11.24. forrás: <https://capacenter.hu/kiallitasok/kudasz-gabor-arion/>

látunk és érzékelünk? Kudász saját határait kijelölve bukkant rá a téglá sokrétű értelmezésére, mely tökéletes példának bizonyult az emberi lépték érzékeltetésére⁸.

Kudász Jacob Bronowski-t idézve⁹ teszi indokolttá a téglá, mint szimbólum használatát. Eszerint az ember többek közt azáltal is kiemelkedik, és különbözik a többi állattól, hogy a tájnak nem csupán megismerője és alakítója, de bizonyos értelemben teremtője is. Az állatok jellemzően találják otthonukat, egy denevér a barlangban, madár a fa odvában, róka lyukában, míg az ember megteremti azt, ráadásul általában nem talált hanem mesterséges anyagokból. A építészettörténetben végigkövethető a lakóház fejlődése, funkciójának alakulása az adott kor társadalmának elvárásaihoz. Az építéshez használt anyag, a megtervezett forma és a betöltött szerep a funkcionalitáson túl szimbolikus jelleggel is leírható. Egy adott nép vezetőinek, kiváltságosainak lakóhelye jellemzően megkülönböztetett díszítéssel és mérettel rendelkezik, mint az átlagpolgáré, ezáltal is érzékelhetőbbé téve a társadalomban elfoglalt magas pozíciót. Ez a folyamat szintén olyan tulajdonság, amely kizárólag az emberre jellemző. A téglá-ember arányainak párhuzamán túl ez az építőanyag az emberi gondolkodás metaforájaként is értelmezhető. Kialakított világképünk, szubjektív perspektívánk gondolati elemek logikai összessége, konstrukció csak úgy, mint egy lakóház falában egymáshoz kötődő és épülő téglák, akárcsak Lengyel András befalazott könyvei¹⁰.

A természetben található erőforrásokat az ember nem csak felhasználja, hanem alakítja is saját szükségletei szerint. A termeléshez feltalált segédeszközök, azaz a technológia és annak fejlődése emberi jellemző¹¹, hiszen az állatok vagy nem alkotnak eszközöket maguknak, vagy nem fejlesztik azokat. Nem véletlenül terjedt el sokáig a Homo faber (az eszközöket előállító ember) koncepciója a reneszánszban illetve a 20. század folyamán is. Az emberrel sokáig együtt fejlődő technika az ipari forradalmakat követő évtizedekben jelentős mértékben változtatta meg a társadalmat. A városok kialakulása a technológia fejlődésének köszönhetően valósult meg, míg a folyamatos technológiai fejlődést a városokba szerveződés teszi lehetővé. A téglá szabványosítása és nagyipari gyártása az emberi részvétel fokozatos

⁸ Kudász Gábor Arion (2016): Human. (DLA értekezés) Budapest: Moholy-Nagy Művészeti egyetem, Doktori Iskola.

⁹ Jacob Bronowski (2011): The Ascent of Man, BBC Books

¹⁰ Magyar Nemzeti Galéria honlapja. Letöltés dátuma: 2024.04.03. forrás: <https://mng.hu/mutargyak/35409/>

¹¹ Arcanum honlapja. Letöltés dátuma: 2024.04.20. forrás: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/TenyekKonyve-tenyek-konyve-1/1988-2/technika-tudomanyok-206A/a-technikai-fejlodes-felgyorsulasa-1870-1945-206B/>

háttérbe szorulásával ment végbe. Ez a folyamat magában foglalja azt is, hogy a nem tökéletes termékekre selejtként tekintünk, nem pedig egyedi darabként. Ez a jelenség mint példa, felfogható az alkotó társadalomszemléletének is.

A *Human*-ben és a munkafolyamatban is több ponton megjelennek játékos elemek. Ilyenek a performatív, téglagyári munkásokat bevonó folyamatokról készült képek, illetve az alkotó vagy a szereplő által rajzolt motívumok, valamint megrendezett szituációk. A *Human*, mint a legtöbb fotósorozat vagy fotográfiai projekt, valamilyen téma illetve szabályrendszer mentén épül föl. E szabályrendszernek (vagy játékszabálynak) egy jelentős részét az dönti el, hogy az alkotó meghatározza, mi fér bele a kutatásába, azt milyen módszerrel és eszközzel végzi, és hogyan mutatja be. Ez esetben a Wienerberger téglagyártó cég megbízása kijelölt egy játékmezőt, amelyen belül Kudász kedve szerint dönthetett a projekt megvalósítása mikéntjéről. Közép-Kelet Európa területén található nyolc téglagyárat jelölte meg érdeklődésének tárgyául, melyeket egyenként látogatott meg, valamint útközben is készített képeket. A fizikai terepet tehát a gyárak, a hozzá tartozó bánya valamint az útvonal jelölte ki.

Egy másik hasonló és fontos aspektusa a munkának azok a feladatok, amelyeket Kudász adott a munkásoknak, dolgozóknak. Ezek jellemzően olyan konfrontatív kérdések feltevéséből alakultak, amelyek a vállalat és az egyén hierarchiájának megvilágítására törekednek. Hogyan viszonyul az egyén a munkahelye által képviselt társadalmi szerephez? Vajon gondolkodik-e egy téglagyári munkás, hogy milyen házat építene¹²?

A könyvben a kézi rajz kétféleképpen jelenik meg. Egyrészt a kép fizikai terében, mint például az ugróiskola, a férfi és női testarányok, illetve az emberi kéz. Ezek, az emberi arányok megjelenítései, és egyúttal az emberi lépték különböző fogalmainak párosítása egy adott látvánnyal. A megtalált és kiválasztott helyszín mindig kapcsolatban van a térbe rajzolt motívummal. Az ugróiskola játékszabálya, hogy egy négyzetbe csak egy lábbal léphetünk, kettőbe viszont csak kettővel, tehát a felrajzolt terület meghatározza hova léphetünk és hogyan, hova pedig nem. Hasonlóan teszi ezt a felfestett biztonsági sáv, ami az adott gyár szabályai alapján határozza meg ugyanezt a biztonságot, és nem mellesleg a hatékonyság szempontjai szerint. A motívumpárosítás, melynek értelmezésében a képcím is segít, felveti a kérdést, mennyire tekinthető egy gyár szabályrendszere játékszabálynak, valamint az ott dolgozók játékosoknak, bábuknak. A rajz vagy írás másik megjelenési formája a kép

¹² Kudász Gábor Arion (2016): *Human*. (DLA értekezés) Budapest: Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, Doktori Iskola.

elkészülte után kerül a kép felületére, mint a férfiak és nők átlagos testmagasságának felírása egy vastraverz fölé, a szimmetria és asszimetria, vagy a téglagyári robotkar haladását mutató jelzések. Ezek általában olyan jelölések, melyek egy másik képre utalnak, ahol a hasonló fogalom más léptékben jelenik meg. Az első példa a téglafalra felrajzolt testarányokkal, és az Ames-szobát példázó képre is utal. A negatívra való rajzolással új képi kapcsolatokat teremt, vagy a meglévőket erősít fel. A képek közötti kapcsolatok felfedezése arra ösztönöz bennünket, hogy mi magunk is, akár a lapozás linearitását megtörve, új kapcsolatokat fedezzünk fel a további képek között.

Kudász neve hallatán leginkább a dokumentarista fotográfia jut eszünkbe, ám számos esetben rendez meg szituációkat, melyek eltávolítják az említett meghatározástól. A *Human* estében a már említett performatív elem is erre vonatkozik. A szimbolikus tárgyi képek mellett megkerülhetetlen eleme a könyvnek az emberábrázolás. Ahogy doktori dolgozatában írja, a képek készítéséhez különféle gyakorlatokat végeztetett el az adott gyár dolgozóival, részben annak érdekében is, hogy a fotográfus és alanya közötti feszültséget feloldja. A „tudományos” gyakorlatok mint például: „hány téglát bírhatnak el az irodisták”, egy játék-szituációban valósulnak meg. A helyzet megrendezett, hiszen az irodisták még soha nem emeltek téglát (jóllehet munkájuk során az összes felett diszponálnak), maga az elkészült kép viszont mégsem teljesen mondható beállítottnak. Egy megrendezett helyzet dokumentációja, ahol az alkotó részt vesz a gyakorlatban, a kép alanya a képkészítésben.

A művészeti vállalkozások jelentős része a tudományos kutatás kritériumrendszerének jellemzően nem tesz eleget. Mégis a hivatkozott doktori dolgozat és azoknak nagy része tudományos igénnyel készül el. Kudász dolgozatában, amikor a munkásokkal végzett gyakorlatokról ír, idézőjelbe teszi a tudományos szót. Ennek egyik oka lehet, hogy a résztvevők komolyan vegyék a játékot, és a szituációban kellő odafigyeléssel legyenek jelen. Valahol az egész könyv hasonló szellemben valósul meg. A világunk haladásának irányáról a technológia fényében megfogalmazott kritikai bemutatás, egy sor feltevésen alapul, melyeket a hozzá kapcsolódó dolgozat alátámaszt. Ha úgy tetszik egy játék. Válassz egy tárgyat, amely alkalmas lehet az általad elképzelt világkép bemutatására. A játék céltalan aspektusa érvényesül, hisz a folyamat közben nem tisztázott a cél, és valamilyen szinten önmagáért való, abban az értelemben, hogy konkrét változást, a játék örömét csak a résztvevők oszthatják.

A *Human* tehát az emberi léptéken keresztül határolja be azt a mezőt, amelyet otthonnak hívhatunk. Azáltal, hogy Kudász szemléletében megfogalmazódik az emberi jellemző összessége, nemcsak a fizikai lépték kerül meghatározásra, hanem a gondolkodásunkhoz való hozzáállásunk is. A geometria, az anatómia és az építés, mint emberi metodika, és kizárólagos tulajdonság a helyünket kísérli meghatározni a világban.

A világ eredete, avagy hogyan építsünk házat

A *The Hero Mother - How to Build a House* Puklus Péter 2021-ben a Witty Books gondozásában megjelent könyve, melynek középpontjában a hagyományosnak mondható, társadalom által elvárt családi szerepek megkérdőjelezésére tesz kísérletet az alkotó. A munka 2016-ban¹³ kezdődött el és hosszas kísérletezés útján jutott el a könyv formáig. A folyamat fontos állomása volt a 2018-ban megrendezett Images Vevey keretében Svájcban bemutatott kiállítása, ahol egy „berendezett” lakásban/galériában prezentálhatta munkáit.

A könyv létrejötté egyben személyes és társadalmi indíttatású¹⁴. Puklus megfigyelője lehetett gyermekei születésének, mely két fontos gondolatot ébresztett benne. A születés csodája a szülés heroikus mivoltát is magába foglalja. Arról, hogy milyen szülni egy hímnemű ember nem igazán tudhat sokat, azon kívül, amit erről olvasni lehet. A szülés popkulturális megjelenése a filmekben, fotókon, de általában az ábrázoló művészetekben rendkívül széles spektrumon mozog, egészen a kíneserves fájdalom ábrázolásától a pátoszos csoda megjelenítéséig. Míg az anyaság és a szülés fogalma Európában végletekig átpolitizált (amely nézőpont gyakran átsiklik a szerepkör heroikus voltán), illetve idealizált, addig az apa szerepköre, Puklus véleménye szerint abban is különbözik az anyától, hogy a társadalmi közbeszédben kevésbé van jelen, ám legalább annyira tárgyiasított. Az apa gyakran a család fenntartójaként jelenik meg, biztonságot és otthont nyújtó állandó pont egy család

¹³ WÜL Magazin honlapja. Letöltés dátuma: 2023.12.28. forrás: <https://www.wulmagazine.com/projects/peter-puklus-the-hero-mother>

¹⁴ Artportal honlapja. Letöltés dátuma: 2024.01.05. forrás: <https://artportal.hu/magazin/hero-mother-build-house/>

univerzumában. Habár ezek a szavak leredukálhatóak egy férfi pénzkereseti funkciójára, legalábbis Puklus értelmezésében¹⁵.

Puklus a munkát rajzok készítésével kezdte, melyek egyrésről gondolatok vizuális jegyzetelésére, valamint elkészítendő képek, szobrok vagy festmények alapjául szolgáltak. Habár könyveinek köszönhetően vált ismertté, kiállításai legalább annyira fontosak ennek a munkának kapcsán is. A Svájcban megrendezett kiállításának, mely a könyv előzménye, fontos eleme volt, hogy nem egy galéria steril terében valósult meg, hanem egy lakásgalériában, amelyet otthonként rendeztek be. Ez lehetőséget nyújtott a képek csoportosítására, valamint rajzok, tárgyak, szobrok tematikus megjelenítésére. A szexualitással foglalkozó képek a hálószobában jelentek meg, az *erection* című kép például egy hatalmas takaróra nyomtatva, a *Sawhorses making love* című mű pedig mellette a falon. A *Modelling for the monument symbolising the hero mother* nagyjából két méter magas kasírozott printje a konya sarkába támasztva, a megterített asztal mellett kapott helyet, vele szemben a mosogató fölött a *Family Portrait* gyurmafigurái és egy pohár víz köszönt vissza. Ezekkel a gesztusokkal Puklus a metaforikus képeket a white cube elvont elméleti teréből a mindennapok valóságának szintjére repíti vissza, így hát a képek témája és a tér funkciója együtt segíti és erősíti a befogadást és az értelmezést. A látott szituációk az adott szobában könnyebb kapcsolódást tesznek lehetővé azáltal, hogy a térről a nézőnek emlékek és szubjektív érzetek jutnak eszébe, melynek kontextusában a kép érvényesülni tud. A folyosó falára ragasztott szinte padlótól plafonig érő meztelen terhes nő fekete fehér-képe nemcsak az átmeneti tér és átmeneti állapot párhuzamán értelmezhető, hanem a kép és a tér mérete által is. A hatalmas print nézése közben fejünk nagyjából a has közepével egyvonalban lehet, ám a kép egészét a folyosó szűkössége miatt nem tudjuk teljességében vizsgálni. Ilyen és ehhez hasonló megoldások, melyek a befogadás mikéntjével játszanak, gyakran fordulnak elő nemcsak a kiállítások alkalmával, hanem a könyvek dramaturgiája kapcsán is.

Az említett könyv egy másik fontos előzménye a *How to dismantle a palette* című zine. A Hurrikán Press által nyomtatott fekete fehér rizográfiákból álló kiadvány, azonos állásból mutatja be, ahogy egy szabvány EUR raklapot az alkotó szétbont majd összeszerel. A raklap (hasonlóan a téglához) egy ősi artefaktum, mely szintén szabványosításon ment keresztül, és amely ma az építkezések alapkellékeként funkcionál. Puklus ennek

¹⁵ Artportal honlapja. Letöltés dátuma: 2024.01.05. forrás: <https://artportal.hu/magazin/hero-mother-build-house/>

szétszedésével egy örökölt és a szabvány által már 60¹⁶ éve bebetonozott ideát bont meg, legalábbis szimbolikusan. A bontás folyamata egyben annak a megértése, hogy a szerkezet miként épül fel, és miért marad egyben, illetve lehetőséget nyújt arra is, hogy megfogalmazzuk esetleges kritikánkat ezzel szemben. A nehéz fizikai erőfeszítés és a keserű belátás után, hogy a struktúrát nem tudjuk másképp vagy jobban felállítani, a raklap visszarendeződik eredeti formájába. Ám kérdéses, hogy az újra összeszerelt raklap ugyanaz lesz-e mint előtte volt, hasonlóan Thészeusz hajójához¹⁷. Talán egy szöveget máshova ütünk be, egy deszkát megcserélünk egy másikkal, vagy csak maga a szerkezet lazul meg, így ha valaki legközelebb megpróbálja szétszerelni, majd összerakni, már könnyebb dolga lesz. A munka ezáltal értelmezhető Puklus művészetfelfogásaként, valamint céljaként is.

A *Hero Mother* egész másképp épül fel, de gondolatisága hasonló. A könyv sokszor nehezen megfejthető asszociatív, metaforikus vagy szimbolikus fényképekkel apellál, változó méretarányban illetve fekete-fehér vagy színes minőségben. A képek ritmusát a könyvnek nagyjából egy-, valamint kétharmadánál megszakítja egy durvább rostozatú papír, melyen a borítón szereplőhöz hasonló rajzokat láthatunk egy-egy szóval kiegészítve. Ezek jelzik egyben a munka kiindulópontját, amely egybeesett a művész gyermekének születésével. Az akkori gondolatokat és érzelmeket Puklus saját elmondása szerint vázlatosan rögzítette, pusztán az önmagából való kiadás érdekében, mégis talán ekkor fogalmazódhatott meg a „raklap” szétszedése. Ugyanakkor a rajzok elkészítendő képekhez vagy egyéb technikával megvalósítandó műtárgyakhoz szolgáltatnak vázlatot, valamint a könyvben segíthetnek bizonyos képek értelmezésében.

A *Hero Mother* nem követi a lineáris narratívát, viszont számos ismétlődő, a könyv bizonyos pontjain visszatérő motívummal dolgozik. A lapozó a saját belépési pontja alapján rakja össze szubjektív értelmezését, mely nem feltétlenül az első oldalon történik meg. A lineáris lapozásból valamint a műleíró szöveg, illetve képcímek hiánya miatt adódik tehát egy nem értés, ami egy ponton elkezd összeállni egy rendszerré, és az ide-oda lapozással konstruálunk egy narratívát. Például, a könyv első tíz oldalán belül egy kis gerenda darabból durván kifaragott, leginkább mellszoborhoz hasonlító fejet látunk. Biztosak egyelőre nem

¹⁶ Punkt honlapja. Letöltés dátuma: 2024.01.15. forrás: <https://punkt.hu/2019/07/03/a-muveszet-szet-es-osszeszerese/>

¹⁷ Elte szabadbolcseszett honlapja. Letöltés dátuma: 2024.04.13. forrás: http://mmi.elte.hu/szabadbolcseszett/mmi.elte.hu/szabadbolcseszett/index7649.html?option=com_tanelem&id_tanelem=1069&tip=0

lehetünk abban, hogy egy emberi portrét ábrázol. Majd a könyv kétharmada felé, mire szinte a különböző impulzusok hatása által elfelejtettük a szobrot, négy hasonlóval találkozunk (*Family portait (Four bedposts)*), mintha egy család tagjainak szobrai lennének. Vajon az egyik közülük az, akit korábban láttunk? Miért volt külön? Egyik előzménye vagy következménye a másiknak? Kicsivel később két egymást követő oldalon egy gyerek és egy felnőtt fejszobra látható, itt már beazonosíthatóan, majd azok a faragatlan fatömbök, melyből vélhetően a szobrok készültek. Végül az utolsó előtti képen feltehetően az anya látható. A képeket akár többféle sorrendben is egymás után lehetne rakni, az érdekes az, hogy ami az evidens sorbarendezés lenne, mely szerint a faragatlan gerendákból eljutunk az ideális családképig, nem valósul meg. Vagy mégis, hisz ha a könyvet az egymásutánosság megbontásával értelmezzük, akkor magunkban bármilyen sorrendet kialakíthatunk.

Közben persze több szálon fut a történet, és hasonlóképpen alakítjuk a narratíváinkat. Szóba jön a düh, az erekció, a depresszió, a terhes nő idealizált szoborképe, az apa, mint kalapáccsal romboló ember képe. Az egyik legérdekesebb képpár számomra a terített asztalra lépő férfi, akinek a feje szinte hozzáér a lámpához. Mintha Ikaroszként egyre magasabbra törve szüntelenül törekedve haladna az ideális apakép felé. A családot fenntartó, annak alappillérévé váló és biztonságot nyújtó origója felé. A kép felső részén egy furcsa lépcsőt látunk alulról, ami egy pillanatig úgy tűnik mintha fejjel lefelé volna, emellett a kompozíció és a tónusok is segítenek abban, hogy a jópár oldallal később helyet kapó képpel összekössem. A hasonló megvilágítású kép, amelyen egy meztelen férfi hason, fejjel előre fekszik egy lépcsőn, mintha leesett volna azon, így a bukás képe lesz.

„Általában azt szoktam mondani, hogy nem tartom túl sokáig a néző vagy látogató kezét. Van egy történetem, de nem ez az egyetlen és nem is a legfontosabb történet. Jobban szeretem, ha a nézők megengedik maguknak, hogy kinyissák a hátizsákjukat, és szabadon felhasználják, amit benne találnak - miközben olvassák a képeket”¹⁸. Az, hogy ki mit talál a hátizsákjában jó kérdés. Számomra sokszor nehéz volt értelmezni a képi utalásokat minden szöveges segítség nélkül. Tágas és meglehetősen szabad asszociációs mezőt alkot a képek halmaza, melyet kizárólag a könyv címe határol be.

¹⁸ Velvet Eyes honlapja. Letöltés dátuma: 2024.01.19. forrás: <https://velveteyes.net/conversations/peter-puklus/>

A nemi és társadalmi szerepkörök koncepcióira való reflektáláson túl Puklus otthonképe a tér, idő, és kapcsolatok¹⁹ meghatározás hármásából a legutóbbi felé billen. Míg Kudász az általános emberi jellemzőkkel foglalkozott a téglán keresztül, addig a *Hero Mother* az otthon fundamentumaként a családot határozza meg, és az egyének egymáshoz fűződő kapcsolatán keresztül értelmezi azt.

Feszülő egyensúly tárgyai

Klenyánszki Csilla 2019-ben megjelent *Pillars of Home*²⁰ címet viselő könyve az otthon fogalmához annak tárgyi környezetén, valamint részben a női perspektíván keresztül kapcsolódik. A Bogyó Virág által megtervezett könyv nyolc fejezetből áll, melyek a lap színével és egyszer annak minőségével alkotnak fejezeteket, nem pedig címeikkel. Az eleinte absztrakt konstrukciók a könyv előrehaladtával fokozatosan antropomorf, vagy valamilyen lényyszerű alakzatba kezdenek formálódni, majd egy ponton feltűnik maga az alkotó is mint a konstrukció eleme.

A könyv képei egy egyszerű, akár játékszabálynak tekinthető folyamatból adódnak. Gyermeke születése után, az otthon maradó anyukának akkor és csak addig volt ideje a saját alkotói praxisával foglalkozni, ameddig gyermeke aludt. Ami nagyjából egy fél órás időintervallumot jelent. A család mellett az otthon egyik alapvető jelölője a személyes tárgyi környezet jelenléte, amelyekből ezek a szobrok is állnak. Az anya nézőpontjából készültek a képek, aki a szülés által létrehozó és teremtő szerepe mellett a család egységét és az otthont adó, azt életrehívó alkotóként jelenik meg. Ezáltal megjelenik az anya sztereotipikus képe a felhasznált tárgyak által, melyek az otthoni munka feladatköreire reflektálnak.

A padlótól plafonig érő tárgyi konstrukciók egyszerre szólnak az egyensúlyról, és a feszültségről is. Valamint részben az otthon négy fala közé szoruló anyáról, és a tárgyi környezetét vizsgáló alkotó egyensúlyáról. Az identitás változása az anyaság következtében megkövetelheti a tárgyi környezet vizsgálatát, amely ezáltal a jövőbeni szerepkörét is definiálja, illetve megkérdőjelezi. A Wunderkammerszerű tárgyi válogatás itt kilép a statikus

¹⁹ Sanja Bahun, Bojana Petric (2018): *Thinking Home: Interdisciplinary Dialogues*. London: Bloomsberry Academics

²⁰ Punkt honlapja. Letöltés dátuma: 2024.03.11. forrás: <https://punkt.hu/2019/05/29/egy-otthon-pillerei/>

állapotból és a feszültség erejét hordozó szobrokba rendeződik, amelyek bármelyik pillanatban szétrobbanthatóak egy rossz mozdulat által, ami egyben a játék végét is jelentené. Ezek olyan tárgyakkól állnak, amelyek szinte bármelyik otthonban megtalálhatóak, ám jellemzően – legalábbis az általánosítás szintjén – a női munkát kapcsolhatjuk hozzá.

Az otthon tehát itt az anya szemszögéből az egyensúlyon keresztül értelmezhető. A ház által kijelölt terület behatárolja a sztereotíp feladatköröket is, melyekre a tárgyak utalnak. A munka a fotós eszközök által, az otthoni munka a tisztítószer, vasalódeszka által, a nevelés vagy a gyerekkel való foglalkozás a játékok által és így tovább. Egy izgalmas visszatérő konstrukció, amikor a szobor stabilitását adó alapot, az állványt (*Nr: 40*) felváltja az anya - alkotó (*Nr 43*), aki fején lévő seprűvel, valamint annak végén lógó gyümölcsökkel együtt egyensúlyozva merevíti szoborra az építményt. Így válik a pillér alapkővé az alkotó. Érdekes koncepció, hogy míg az anya szerepe kizárólag alapkőként jelenik meg, addig az egyetlen, (véltetően) apát ábrázoló kép egy viszonylag passzív magatartást tükröz. Az asztalon fekvő, behunyt szemű férfi ugyan tart egy narancsot a lábával, valamint egyensúlyozik a fején egy pohár vízzel, a fölé tornyosuló porszívó és szék tőle mégis független elemként érzékelhető, hisz annak megtartásában nem vesz részt.

Az tárgy emberrel való behelyettesítése fontos aspektusa a sorozatnak. Amellett, hogy a tárgyi környezet identitásképző mivoltára, és ezáltal az otthonban betöltött szerepre hívja fel a figyelmet, a projekt kapcsolható²¹ a tárgyorientált ontológia (OOO²²) elméletéhez is. Eszerint az emberközpontú (vagy élőlényközpontú) világszemlélet helyett a világban elhelyezkedő objektumokkal való egyenrangúságra kell törekedni. Az ember kitüntetett szerepét megkérdőjelezve a tárgyak részleges hozzáférhetőségét és megismerhetőségét hangsúlyozza, valamint kijelenti, hogy a világban az ember egy az azt megtöltő tárgyak közül, amelyek egésze nem hierarchikusan értelmezhető. Ez a kritikus hangvétel a munkában a szoborkonstrukciók alkotóelemeként, a tárgyként tárgyiasítva megjelenő alak képében is érzékelhető, valamint abban a gondolatban is, amellyel az alkotó rákérdez a tárgyakkal való egyenrangúságára.

A szoba steril fehér falai előtt megjelenő tárgy-szobrok itt nemcsak az alkotó identitásáról szólnak, sokkal inkább az otthonban betöltött társadalmi szerepéről. A tárgyak

²¹ Punkt honlapja. Letöltés dátuma: 2024.03.11. forrás: <https://punkt.hu/2019/05/29/egy-otthon-pillerei/>

²² Nyitott múzeum honlapja. Letöltés dátuma: 2024.03.11. forrás: https://nyitottmuzeum.neprajz.hu/szocikkek/targyorientalt_ontologia

fényesek, csillognak és úgy tűnhet, mintha pár perce emelték volna le azokat egy bolt polcáról. Univerzalitásuk a tömegtermelés személytelenségét sugallja, amelyek közt egyensúlyozó alkotóelemként, szinte egyenrangúan jelenik meg a művész.

Egy amerikai otthon

Larry Sultan amerikai fotográfus *Pictures from Home* című fotósorozata, és az abból készült albuma alapvetően egy amerikai család történetének bemutatása. A 80-as években készült narratív munka az alkotó szüleit, és Sultan hozzájuk fűződő viszonyát vizsgálja megrendezett és dokumentarista elemekkel kombinálva. Az említett időszak Amerikában többek közt a család intézményének megerősítéséről szólt, és míg Sultan a republikánus modellt elnyomónak ítélte, addig érdeklődését felkeltette, hogy a család intézménye az utolsó, melyben a legtöbb ember még őszintén hisz²³.

A könyv egy narratív kollázsként is értelmezhető, amiben a szerző házi videók kimerevített képeit és családi fényképeket kombinálja interjúk és beszélgetések átirataival, valamint az alkotó által készített képekkel, és naplószerű írásokkal. Az írások a képek készítését leíró, azokat gyakran kontextualizáló vagy a szülő gyermek kapcsolatát bemutató részletek. Az alkotó sokszor idézi pontosan a szülei mondatait, amik a fotográfus felé irányuló értetlenségükről tanúskodnak. Az anya egy sikeres ingatlanügynök, akiről fia a Los Angeles Times-nak készített képeket, melyekről a következőt olvashatjuk: *“Anyukám felhív, és azt mondja, hogy a képek, amelyeket a Los Angeles Times ingatlanrovatának készítettem róla, olyan szánalmasak, hogy nem volt hajlandó senkinek elmondani, hogy én készítettem őket, ...Még csak nem is hasonlítanak rám. Utálom azokat a képeket.”²⁴* Az idézet jó példa a fotográfus és alánya közti kapcsolat bonyolultságára, ráadásul egy családon belül. Bemutatja a munka komplexitását abban a helyzetben, amikor valaki arra vállalkozik, hogy saját családjáról beszéljen nyilvánosan. Egyrészt a valamilyennek látszani akaró ösztön jön elő a családtagokból, míg az alkotó pont az ellenkezőjére törekszik, az általa őszintén érzékelt

²³ Larry Sultan interjú. Letöltés dátuma: 2024.04.15. forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=mYDjh0tj7vg>

²⁴ American Suburb X honlapja. Letöltés dátuma: 2024.02.27. forrás: <https://americansuburbx.com/2011/10/roswell-angier-roswell-angier-on-larry-sultan-pictures-from-home-2006.html>

emberi jellemzők bemutatására. Ezt az ellentétet nehéz feloldani és a könyvön végig jelenlevő feszültség megmarad.

Az apa, aki vezető pozícióban dolgozott egy vállalatnál, és idő előtt nyugdíjba vonult, szintén az értetlenségéről ad hangot. *“Nem tudom, mit csinálsz. Úgy tűnik, te is ugyanolyan zavarodott vagy, mint én. Úgy értem, hogy te csak bujkálsz; az esetek felében a magnó nem működik, és azt akarod, hogy megismételjem a spontán történt beszélgetéseket. Másrészt pedig újra és újra ugyanazt a képet készíted el, és még mindig nem vagy elégedett az eredménnyel. Ennek nincs sok értelme számomra. Nem tudom, mit akarsz elérni. Mi ebben a nagy dolog?²⁵”* A kérdésre Sultan nem igazán tud válaszolni, ám egy annál érdekesebb dologra világít rá. Ha képet készít az apjáról, akkor apja úgy áll modellt, amilyen képet magáról láttatni szeretne. Tudatosan befolyásolja tekintetét, öltözékét vagy gesztusait, a sikeres ügyvezető, a büszke apa vagy valamilyen általános és univerzális társadalmi elvárásnak megfelelően. Az apa erre természetesen megállapítja, hogy ez egy hülyeség, és a Sultan által kedvelt képek megrendezetségére és mesterkélttségére hívja föl a figyelmet. Ezzel az alkotó egyet is ért, de fontosnak azt tartja, ahogy a képet olvasni fogják, és nem azt, hogy mi történt a készítés folyamán. Végére is a fikció néha valóságosabb, mint a minden manipulációtól mentes dokumentáció. Az apa válasza rávilágít a fotográfia alaptényére, miszerint kinek a valóságát, igazát támasztja alá a kép. Hisz őt ábrázolja, de a fia készítette, és a kettő között szignifikáns különbség van. *„It’s your picture but my image²⁶”*

A család különböző otthonaiban készült képek egy felső középosztálybeli, minden porszemében amerikai otthont tárnak a néző elé, akinek talán az a benyomása támad, hogy ez a házaspár, egy örökké tartó vasárnap esti naplementében él a kaliforniai álomban. A belső terek néhol beszédesebbek mint a karakterek. A padló minden négyzetcentiméterét padlószőnyeg borítja, virágmintás vagy ornamentikus tapéta fedi a falakat, vagy akár fullasztó zöld festés. Súlyos függönyök választják el a kerti medencét a folyamatosan bekapcsolt tévétől, és a vele szemben lévő kanapétól. A tárgyak plasztikusan hibátlanok, a kor termékei, amik mellett a golf kellékek, és az éjjeliszekrényen hagyott pohár víz, altató és vérnyomásmérő hármasa hangtalanul üvölti az idő múlását. Larry Sultan, szüleit végtelen

²⁵ American Suburb X honlapja. Letöltés dátuma: 2024.02.27. forrás: <https://americansuburbx.com/2011/10/roswell-angier-roswell-angier-on-larry-sultan-pictures-from-home-2006.html>

²⁶ American Suburb X honlapja. Letöltés dátuma: 2024.02.27. forrás: <https://americansuburbx.com/2011/10/roswell-angier-roswell-angier-on-larry-sultan-pictures-from-home-2006.html>

humanizmussal, részvétellel és tisztelettel mutatja be, ám mint ahogy a könyvből kiderül, ez korántsem volt egyszerű. *“Csak annyit tudok, hogy amikor lefényképezek, érzem, hogy minden elhagy... A vér kiszivárog az arcomból, a szemhéjam lecsüng, a gondolataim eltűnnek.”*²⁷

Nyelvtani elemzés

A *The Grammar of Home* Chris Finnegan saját kiadású könyve, melyet 2023-ban mutatott be. A szöveg nélküli, leporellóként nyíló, mindössze 26 képből álló könyv méretei és megjelenése is az angol Ladybird gyerekkönyveket idézi. Ám mesék helyett ebben a könyvben a rikító alapszínek, és alapformák dominálnak a néhol erős direktvaku fényében. A gyermekvilágból sokat merítő perspektíva nemcsak kommunikációs fogás Finnegan részéről, hanem személyes tapasztalat is. Három gyermekével és feleségével ugyanis az otthonalapítás még egy friss élmény, mely folyamán kisgyermekai otthonnal kapcsolatos észlelései saját emlékeit is felelevenítették.

Az írásomban eddig tárgyalt könyvekhez képest, melyek az otthonhoz kapcsolódva, annak egyes alkotóelemeit külön vizsgálták, ez a könyv általánosabb kérdésekkel foglalkozik. Hogyan definiálható az otthon, miből áll, hol vannak a határai, valamint hogyan érzékeli egy gyerek és egy felnőtt? Az otthon olyan fogalom, ami egyben univerzális, mégis mindenkinek egyéni tapasztalata, képe alakul ki róla²⁸. A *Grammar of Home* a gyermeki és a felnőtt tapasztalás terét jelöli ki az otthon értelmezésére, ami ebben az esetben egy kifejezetten nyugat-európai felső középosztálybeli környezet képeiben mutatkozik meg. Finnegan a saját környezetében kutatott válaszok után a fent említett kérdésekre, elkerülve azt, hogy az elkészült anyag a személyes környezetéről szóljon. Az alkotói fókuszta tehát nem akart több lenni vagy másnak látszani, mint ami Finnegant konkrétan körbeveszi, ám a könyv mégsem róla szól.

Az otthon szó hallatán a legtöbb emberben talán azok képek villannak fel, amikkel a könyvben találkozhatunk. Gyerekkori emlékek játékokról, hangulatokról, és az otthonról, melyek élénk, színes képekben köszönnek vissza. Mégis nehéz meghatározni, hogy a

²⁷ The Guardian honlapja. Letöltés dátuma: 2024.02.09. forrás: <https://www.theguardian.com/artanddesign/2017/may/03/larry-sultan-here-and-home-sf-moma-photos>

²⁸ Futures honlapja. Letöltés dátuma: 2024.04.21. forrás: <https://www.futures-photography.com/projects/the-grammar-of-home>

könyvben látott képek miről szólnak. A könyv szerkesztése következtében a narratíva változtatható, ugyanis a leporelló megengedi, hogy egyes oldalakhoz többféle képet párosítsunk. A címben lévő grammar szó utal ebben az esetben arra a keretrendszerre, amit Finnegan meghatározott magának. A könyv egy kísérleti térképként értelmezhető, amely azt próbálja meg feltárni, hogy a négy fal között, vagy annak környezetében hogyan lehet definiálni ezt az absztrakt fogalmat, illetve milyen gondolati kép fogalmazódhat meg a szó hallatán.

A munka alapvetően a gyermeki formavilágra és színekre vezeti vissza az otthon fogalmának megismerését, tehát megállapíthatjuk, hogy Finnegan is a család oldaláról közelíti meg a témát. Legalábbis annak tárgyi környezetéről, lenyomatáról, hiszen ebben a könyvben nem szerepel ember. A könyv egy gyerekrajznak tűnő képpel indul, ami feltehetően egy otthont ábrázol (legalábbis nehéz másra asszociálni), majd a gyerekszoba egy részlete követi, valamint játékok. A lego és a kocka mint az építés szimbóluma jelenik meg, a játékkönyha pedig az „úgy tenni mintha”, típusú játékok egy ékes példajaként. A könyv egymás mellé helyezéseken alapszik. A gyerekjátékok és rajzok világa találkozik a felnőtt tekintettel, mely az otthonok típusainak egy szeletét figyeli meg saját környezetében. A tökéletesre nyírt sövény és az egyenotthonok mellé kerül a könyv egyik legizgalmasabb oldala, mely egy értelmezhetetlen gyerekrajzot és egy IKEA használati útmutatót párosít. A teljesen banális dolgok lehető legpontosabb elmagyarázását jogszabály írja elő a gyártók számára, amely a gyerekrajz vad fantáziavilága mellett egész szürreálisan jelenik meg, a matracon kuporgó alak képében. Így tehát a gyerekfantázia szabadsága lép párbeszédbe a fogyasztói társadalom pragmatizmusával.

A fő gondolat a gyerekrajzok gyakran előforduló eleméből indult ki, a házból, melyet a legtöbb gyerek le tud úgy rajzolni, hogy egy felnőtt ember az otthonra asszociáljon. A kisgyerekek ellenben a felnőttekkel, azt rajzolják amit tudnak²⁹ és nem pedig azt, amit látnak ,vagy ahogy látnak. Megállapítják, hogy a ház ötszög alakú, tehát le tudják rajzolni az általuk ismert otthont, viszont ennek tartalmával még nincsenek tisztában. Ez a munka arra is felhívja a figyelmünket, hogy ezzel a fogalommal hasonlóan nehezen tudunk mit kezdeni, mint egy kisgyerek. Csoportokat hozunk létre, amin keresztül megpróbálhatjuk bemutatni, mi

²⁹ Michael Cole, Sheila R. Cole (2003): Fejlődéslélektan. Budapest: Osiris kiadó. 367. old

mit értünk alatta, és megpróbálhatjuk minél tágabban értelmezni, de nem biztos, hogy közös nevezőre jutunk.

Modern dzsungel

Harley Weir *Homes*³⁰ című sorozata a Calais-i menekülttábor rögtönzött otthonait dokumentálja napokkal azelőtt, hogy azt elkezdték volna kiüríteni és felszámolni. A 2016 októberében készült anyag a Loose Joints gondozásában jelent meg, és az eladásból befolyt összeget jótékony célra fordították. Az első kiadás 500 példánya már novemberben megjelent és kevesebb mint öt nap alatt elfogyott, majd 2018-ban adták ki újra. Ebben az évben a Brighton Photo Biennial keretein belül egy nagyszabású kiállítás keretében is bemutatásra kerültek a képek.

A mindössze tíz nap alatt elkészült *Homes* több szempontból fontos munka. Egyrésztől betekintést enged, és ezáltal szembesít is egy olyan helyzettel, amitől a legtöbb ember elfordítja a tekintetét, és amiért talán felmerülhet bennünk a felelősség érzete. A legtöbb témában megjelent riportanyag voyeur³¹ pozíciója, vagy a közhely nyelvén üvöltő perspektívája helyett Weir egy sokkal finomabb, és ezáltal mélyrehatóbb eszközzel egy alantas emberi ösztönre hívja fel a figyelmet.

Sem a kiállításon sem a könyvben nem találkozunk embert ábrázoló képpel, csak annak a bizonyítékával, hogy milyen körülmények között éltek. Nem derülnek ki személyes történetek, vagy az, hogy mi lett annak a közel ezer embernek a sorsa akik, itt éltek. Így a könyv részben a szembesítés eszközével rólunk is szól. Arról, hogy a politikai félelemkeltés, a társadalmi közömbösség, vagy a cselekvőképesség hiánya milyen körülmények közé szoríthatja azokat az embereket, akik valamilyen okból menedékért fordulnak hozzánk.

A pasztell hatású, de mégis mély és erős színekkel bíró képek álmvilágnak tűnhetnek első pillantásra, mintha gyerekek játékból építenének bunkereket. A színekkel és a horizont valamint az enyészpont hiánya által a képek egy világot mutatnak a világban. A rögtönzött megoldások és ideiglenes struktúrák mintha nem annak tünnének, mint amik valójában. A gyerekrajzokat idéző kompozíciós megoldások és a fáradt színek párosulnak a nyomor és az emberi brutalitás bizonyítékaival, melyek így egy meglehetősen groteszk hangulatot

³⁰ Loose Joints honlapja. Letöltés dátuma: 2024.02.16. forrás: <https://loosejoints.studio/projects/homes>

³¹ Susan Sontag (1977): A fényképezésről. Budapest: Európa könyvkiadó

eredményeznek. A sorozat egyetlen olyan képe, ami távlatot tár a néző elé, a francia partról készült Nagy Britannia, a vágyott cél irányába.

A könyv számomra egyik legerősebb képe egy templomot ábrázol a “dzsungelben³²”, ahogy a helyiek hívták a tábor. A hulladékfából és színes műanyag fóliákból összetákolt építmény, aminek még egy kereszt is díszel a tetején, méltósággal áll a táborban. Egy különösen ellentmondásos pillanat lehetett, amikor a nyugat-európai rendfenntartók elbontották a templomot, mely jelenség talán az egész problémában és helyzetben feszülő ellentmondást szimbolikusan foglalja össze. Fontos alkotói döntés továbbá az is, hogy a kiállítás egy templomban valósult meg, ami szintén az említett ellentmondásokra épít a befogadóban.

A képeket nézve elgondolkodhatunk, mit jelent a privátszféra megteremtése, egy hely, amit akár ideiglenesen is otthonnak hívhatunk, akármilyen körülmények között is van az ember. A sátor merevítőrúdjaiból épített kerítés egy olyan kunyhót kerít el melyen még kémény is van, valószínűleg hulladékfából építve. A körülmények és az itt töltött idő kényszerítette a lakókat arra, hogy akármilyen eszközökkel is, de otthon teremtsek maguknak akár kisajátítás, körbekerítés által.

Ezek a gyerekbunkernek, sátraknak, vagy tákolmányoknak, de igazából bárminek, csak nem annak látszó dolgok, amik valójában, otthonok egy olyan országban, amivel kapcsolatban csak azt hallják, hogy nem az otthonuk. Ideiglenesek, de mégis annál hosszabban léteznek minthogy ne tekintsünk rá otthonként. Tákolmányok, mégis viselik az emberi kreativitás és leleményesség, de a személyesség jegyeit mindenképpen. Az emberi méltóságtól megfosztott létezők, mégis a méltóságról adnak tanúbizonyságot.

Az egyén origójának megteremtésére vonatkozó ösztön ezek fényében nem függ attól a szituációtól, amelyben az egyén elfoglalja helyét a társadalomban. Bármerre járunk, kialakítjuk magunknak azt a rendszert, amit otthonnak hívunk. Ebben a térben polc van, ahol helyet kapnak a bögrék, kép díszíti a falat, és díszpárna pihen a kanapén. Falakkal van körülveve, és fedél borítja a tetejét, illetve jól kivehetően elhatárolódik a körülötte elhelyezkedő otthonoktól. Amíg áll, addig a miénk, részünket képezi és „*ha összeomlik* (vagy

³² Anothermag honlapja. Letöltés dátuma: 2024.02.16. forrás: <https://www.anothermag.com/art-photography/11206/harley-weirs-homes-powerful-photographs-of-calais-refugee-camps>

ebben az esetben porig égetik), *gyom virít alóla s nem sejtí senki róla, hogy otthonunk volt-e, vagy állat óla*³³.

Összegzés

Kudász Gábor Arion munkája az emberi léptéken keresztül határozza meg kiterjedésünket és helyünket abban a világban, melyet otthonunknak hívhatunk. A téglá modern gyártása kapcsán elgondolkodhatunk azon, vajon a technocén³⁴ emberének ez az egyetlen lehetősége marad-e mint otthon. Puklus Péter a család, és azon belüli szerepkörökkel foglalkozó munkája színteréül, és befogadó formájaként értelmeződik az otthon fizikai tere, míg Larry Sultan munkájában a szüleihez fűződő viszonya kapcsolatában merül föl. Harley Weir könyvében az otthon hiánya mentén felsejülő otthonalakítás egy idegen helyen, mint szükséglet jelenik meg, Klenyánszki Csilla pedig az otthon tárgyain keresztül foglalkozik az anyaság témájával. Chris Finnegan a gyermeki és felnőtt észlelés oldaláról járja körbe az említett fogalmat. Ezen munkák alapján artikulálódik helyünk a világban, a kapcsolatrendszerünkben és tárgyaink környezetében, valamint a gyermekkor és a felnőtt lét közötti változás során az otthonunk vonzatában.

Témám kidolgozását az otthonhoz köthető gyerekjátékok feltérképezésével kezdtem, tehát a fogalommal való első megismeréstől. Ahhoz, hogy a gyermekkor fantáziavilágához közelebb kerüljek, egy óvodás csoport rajzain keresztül próbáltam képet kapni arról, hogy ebben a korban, hogyan jelenik meg az otthon a vizualításban. A játékokból és rajzokból levont megfigyelések arra engednek következtetni, hogy az otthon ebben a korban elsődlegesen a ház mint motívum (jellemzően ötszög) formájában kerül megfogalmazásra. A bunker építés, mint a szülőktől különálló én-kép kialakulását³⁵ segítő folyamat, melyet biológiai és genetikai hajlam is vezérel, a tervezés egyik első megjelenési formájaként valósul meg. Ezekben a szituációkban a fantáziavilág hozzáférhetetlensége védi a játék

³³ Arcanum honlapja. Letöltés dátuma: 2024.04.15. forrás: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Verstar-verstar-otven-kolto-osszes-verse-2/kosztolanyi-dezso-19890/szamas-1935-1A3B6/hajnali-reszegseg-1A583/>

³⁴ Fotóművészet honlapja. Letöltés dátuma: 2024.2.18. forrás: https://fotomuveszet.net/korabbi_szamok/201801/1801_teglagyari_poszthumanizmus

³⁵ David Sobol (2002): *Children's Special Places: Exploring the Role of Forts, Dens, and Bush Houses in Middle Childhood*. Wayne State University Press

személyességét. Hasonlóan jelenik ez meg eleinte a rajzolásnál is, ami a tudat és a megismerés gyarapodásával együtt fejlődik, és válik értelmezhetővé számunkra is. A családi házunk tervrajza már teljesen hozzáférhető és értelmezhető, valamint a lehető legjobb és legtöbb tudás által megtervezett házat ábrázol. Éppen csak az otthon fogalma nem tükröződik rajta. Ebből a szempontból érdekes megfigyelni egy építész vázlatfüzetét, ahol a teljesen gyerekrajzszerű vázlatok jelennek meg egy megvalósítható tervrajzként.

Az erre a folyamatra irányuló, szabad asszociációs képekkel történő reflektálás után, a család motívumára is igyekeztem kitérni, valamint érinteni a bevezetőben megfogalmazott barlang-fészek gondolatmenetet. A játékházban, amit fényképeztem már megjelenik anyukám mellszobra, melyet Bori nővérem készített. A szobor és a babaház itt az emlék szintjén őriz egyfajta képet, arról a gyerekvilágról, amihez már nem igazán férhetünk hozzá. A családi összetartozás fontos elemnek bizonyult az én értelmezésemben is, illetve az otthonhoz szorosan kapcsolódónak ítélttem, amelyből adódott a házat formáló család képe. Az állatvilág azon elemei is helyet kaptak az anyagban melyekben hasonlóságot éreztem bizonyos emberi tulajdonságokkal kapcsolatban. Az origó köré szőtt háló, a struktúrába vájt egymáshoz illeszkedő utak vagy a házát a hátán cipelő csiga képében.

Azt a fajta asszociációs játékot, amit az otthonnal kapcsolatban a projekt készítése során elkezdtem, úgy érzem, a végtelenségig lehetne folytatni. A háttértudás növelésével új és új vizuális asszociációs mezők nyílnának meg, melyekkel tágíthatnám a saját perspektívámat, alakíthatnám a játékszabályokat. Míg ezzel a témával most egy végponthoz érkezem, addig a játék folytatódik, hisz *“A fényképezőgép nem szerszám, hanem játékszer, és a fényképész nem munkás, hanem játékos: nem „homo faber”, hanem „homo ludens...”³⁶*

³⁶Vilém Flusser (1990): A fotográfia filozófiája, Tartóshullám – Belvedere – ELTE BTK, Budapest

Bibliográfia

Johan HUIZINGA, Homo Ludens, Helikon kiadó, Budapest, 2023

Roger CAILLOIS, Man Play and Games, University of Illinois Press, 2001

KUDÁSZ Gábor Arion, Human, Self-published in cooperation with Faur Zsófi Gallery, Budapest, 2018

KUDÁSZ Gábor Arion, Human, DLA értekezés, 2016

Jacob BRONOWSKI, The Ascent of Man, BBC Books, 2011

Sanja Bahun, Bojana Petric, Thinking Home: Interdisciplinary Dialogues, London, Bloomsberry Academics, 2018

Michael COLE, Sheila R. COLE, Fejlődéslélektan, Osiris kiadó, Budapest, 2003

Susan SONTAG, A fényképezésről, Európa könyvkiadó, Budapest, 1977

David SOBOL, Children's Special Places: Exploring the Role of Forts, Dens, and Bush Houses in Middle Childhood, Wayne State University Press, 2002

Vilém FLUSSER, A fotográfia filozófiája, Tartóshullám – Belvedere – ELTE BTK, Budapest, 1990

Webográfia

Robert Capa Kortárs fotográfiai központ honlapja. Letöltés dátuma: 2023.11.24. forrás: <https://capacenter.hu/kiallitasok/kudasz-gabor-arion/>

Nemzeti jogszabálytár honlapja. Letöltés dátuma: 2024.03.12. forrás:

<https://njt.hu/jogszabaly/2016-74-00-00>

Harvard GSD, Primitive Future Sou Fujimoto előadása. Letöltés dátuma: 2024.02.27. forrás:
<https://www.youtube.com/watch?v=MGLO-GPYfbg>

Magyar Nemzeti Galéria honlapja. Letöltés dátuma: 2024.04.03. forrás:
<https://mng.hu/mutargyak/35409/>

Arcanum honlapja. Letöltés dátuma: 2024.04.20. forrás:
<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/TenyekKonyve-tenyek-konyve-1/1988-2/technika-tudomanyok-206A/a-technikai-fejlodes-felgyorsulasa-1870-1945-206B/>

WÜL Magazin honlapja. Letöltés dátuma: 2023.12.28. forrás:
<https://www.wulmagazine.com/projects/peter-puklus-the-hero-mother>

Artportal honlapja. Letöltés dátuma: 2024.01.05. forrás:
<https://artportal.hu/magazin/hero-mother-build-house/>

Punkt honlapja. Letöltés dátuma: 2024.01.15. forrás:
<https://punkt.hu/2019/07/03/a-muveszet-szet-es-osszeszerelese/>

Elte szabadbölcészlet honlapja. Letöltés dátuma: 2024.04.13. forrás:
http://mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/index7649.html?option=com_tanelem&id_tanelem=1069&tip=0

Velvet Eyes honlapja. Letöltés dátuma: 2024.01.19. forrás:
<https://velveteyes.net/conversations/peter-puklus/>

Punkt honlapja. Letöltés dátuma: 2024.03.11. forrás:
<https://punkt.hu/2019/05/29/egy-otthon-pillerei/>

Nyitott múzeum honlapja. Letöltés dátuma: 2024.03.11. forrás:

https://nyitottmuzeum.neprajz.hu/szocikkek/targyorientalt_ontologia

Larry Sultan interjú. Letöltés dátuma: 2024.04.15. forrás:

<https://www.youtube.com/watch?v=mYDjh0tj7vg>

American Suburb X honlapja. Letöltés dátuma: 2024.02.27. forrás:

<https://americansuburbx.com/2011/10/roswell-angier-roswell-angier-on-larry-sultan-pictures-from-home-2006.html>

The Guardian honlapja. Letöltés dátuma: 2024.02.09. forrás:

<https://www.theguardian.com/artanddesign/2017/may/03/larry-sultan-here-and-home-sf-moma-photos>

Futures honlapja. Letöltés dátuma: 2024.04.21. forrás:

<https://www.futures-photography.com/projects/the-grammar-of-home>

Loose Joints honlapja. Letöltés dátuma: 2024.02.16. forrás:

<https://loosejoints.studio/projects/homes>

Anothermag honlapja. Letöltés dátuma: 2024.02.16. forrás:

<https://www.anothermag.com/art-photography/11206/harley-weirs-homes-powerful-photographs-of-calais-refugee-camps>

Arcanum honlapja. Letöltés dátuma: 2024.04.15. forrás:

<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Verstar-verstar-otven-kolto-osszes-verse-2/kosztolanyi-dezso-19890/szamadas-1935-1A3B6/hajnali-reszegseg-1A583/>

Fotóművészet honlapja. Letöltés dátuma: 2024.2.18. forrás:

https://fotomuveszet.net/korabbi_szamok/201801/1801_teglagyari_poszthumanizmus

NYILATKOZAT

a záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió¹ nyilvános hozzáféréseről és eredetiségéről

A hallgató neve: BALÁZS GÁSPÁR
A Hallgató Neptun kódja: CE1WEO
A dolgozat címe: AZ OTTHON MEGJELENÉSE A KORTÁRS FOTO-
A megjelenés éve: 2024 GRAFIÁBAN
A konzulens intézetének neve: RIPPL-RÓNAI MŰVÉSZETI INTÉZET
A konzulens tanszékének a neve: MÉDIA TANSZÉK

Kijelentem, hogy az általam benyújtott záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió² egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlanul állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkori szellemi tulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem MATER Hallgatói Dolgozatok repozitóriumába. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védést követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelte után

nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem MATER Hallgatói Dolgozatok repozitóriumában.

Kelt: 2024 év 04 hó 27 nap

Balázs Gáspár

Hallgató aláírása

¹ A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

² A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

NYILATKOZAT

BALÁZS GÁSPÁR (név) (hallgató Neptun azonosítója: CE1WEO)
konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a
záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfóliót¹ áttekintettem, a hallgatót az
irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól
tájékoztattam.

A szakdolgozatot a záróvizsgán történő védeésre javaslom / nem javaslom².

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem³

Kelt: 2024 év 04 hó 27 nap

Pemio Kátia

belső konzulens

¹ A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

² A megfelelő aláhúzendó.

³ A megfelelő aláhúzendó.